
Marjan Dolgan
Donesek k bodoči veliki zbirki slovenskih pregovorov

Avtor tega članka goji pobožno željo, da se bo prej ali slej našel kakšen strokovnjak, ki bo po Franu Kocbeku in njegovi izdaji »Pregovori, prilike in reki I–IV« (Ljubljana 1887), po objavah Ivana Šašlja in knjigi Etbina Bojca »Pregovori in reki na Slovenskem« (Ljubljana 1974) ter vseh drugih revialnih natisih različnih zbiralcev končno pregledal raztreseno gradivo, ga zbral in uredil v strokovno izdajo, ki jo bo mogoče s ponosom postaviti ob Štrekljevo zbirko slovenskih ljudskih pesmi. Seveda ne bi bilo nič narobe, ko bi takšen posel opravila zagnana skupina strokovnjakov. Ker so avtorju tega članka močno v spominu različni »doneski«, ki so jih priobčevali različni zbiralci ljudskih pesmi – in seveda tudi drugega ljudskega blaga – pred Štrekljem, pa tudi tisti, ki so vneto pošiljali svoje zasebne zbirke naravnost znamenitemu uredniku, želi tudi sam stopati po njihovih stopinjah in po svojih skromnih močeh prispevati k nastanku zaželene zbirke. Zato priobčuje na teh straneh pregovore in reke, ki jih je slišal v svojih otroških in najstniških letih v svoji rojstni vasi – Dolnji Košani pri Pivki (nekdanji Šempeter na Krasu). Zaradi lažje preglednosti jih je razvrstil v več skupin po njihovi motiviki, ki jo pojmuje v smislu literarne teorije. Zaveda se, da je njegova razdelitev pregovorov in rekov samo zasilna, kajti posamezni motivi se močno prepletajo, zato je razvrstitev pogosto nasilna. Nekaterim pregovorom in rekom je dodal v poševnem oklepaju razlage, potrebne za njihovo boljše razumevanje bralkam in bralcem, ki niso domorodkinje ali domorodci.

Pregovori in reki (Dolnja Košana)

Človekov videz in telesne značilnosti:

Se mu še cedi mleko od brade. /Je še otrok./

Je širši kot daljši. /Zelo je debel./

Hodi v kolonco. /Ima noge na O. »Kolonca« – pomanjševalnica od besede »kolona« = vhod z lesenimi dvokrilnimi vrati v zidnem kamnitem oboku, ki vodi na »brjačo« = dvorišče./

Hodi kot po jajcih. /Stopica pretirano oprezno./

Gleda kot bolha iz močnika. /Gleda zelo zaspano./

Ima zmečkano kitlo, kot bi jo kravi iz riti iztegnil. /-Kitla = kikla, obleka. Zelo zmečkana obleka./

Paše ji (mu) kot svinji sedlo. /Nekaj, navadno obleka, ji sploh ne pristoji./
Še pero v rit, pa bo kot ptičje strašilo. /Neokusno oblečena ženska./

Egocentričnost:

Bog je najprej sebi brado ustvaril. /Vsakdo poskrbi najprej zase./
Ne bo mu krona z glave padla! /Njegova čast ne bo prizadeta, če bo storil neko dejanje./

Vsak berač svojo malho hvali. /Vsak hvali sebe in svoje stvari./

Človekov značaj:

Poznam ga kot star sold. /-sold = denar/

Pri meni je oplel. /Ne cenim ga več, ker je zlorabil moje zaupanje./

On(a) je svojega denarja vreden(a). /Ni kaj prida./

On(a) je pri vsaki pasji procesiji. /Vedno je pri vsaki zadevi./

Vse mu nese na nos. /Vse mu pove, ovaja./

S tem si ne bom belil(a) glave. /S to zadevo se ne spleča ukvarjati./

Ne bom pljuval(a) v lastno skledo! /Ne bom si škodoval(a)!/

Vedenje:

Lepa beseda lepo mesto najde. /Prijazno vedenje pelje k uspehu./

Nosi ga/jo na rokah. /Razvaja ga/jo./

Se smeje kot cigan belemu kruhu. /Zelo se smeje./

Vsak naj pometa pred svojim pragom. /Vsak naj odpravi svoje napake in naj se ne vtika v zadeve drugih./

On(a) je kot konjska figa na cesti. /Nikoli ga ni doma. Vedno se samo potepa./

Šel je v lajt. /Ga ni doma, se potepa, šel je med ljudi; -lajt = morda iz nemščine -die Leute = ljudje./

Samo flinka sem pa ke. /-Flinkati = nestanovitno se potikati, pohajkovati sem ter tja, flankirati./

Kadar mačke ni doma, miši plešejo.

Hodi kot mačka okoli vrele kaše. /Noče se naravnost spoprijeti z zadevo./

Osel gre samo enkrat na led.

Hodi naokrog poklapan. /-Poklapan = potrt, obupan./

Gleda kot tele v nova vrata. /Je presenečen, celo osupel pred kako zadevo ali stvarjo./

Hodiš po luni. /Zmeden si./

Ne ga srat! /Ne lomi ga! Ne delaj neumnosti!/
En čas teče pes, en čas pa lisica. /Nekaj časa ima prednost v življenskem položaju prva oseba, potem pa druga spozna svojo zmoto in prevzame prednost./

Daje se ljudem v zobe. /S svojim vedenjem povzroča opravljanje in zgražanje ljudi./

Govori brez repa in glave. /Zmedeno./

Prišel mi je razbijat škatle. /Me vznemirjat in jeziti./

Tega si ne jemljem k srcu. /Ni mi mar./

Lahko je s polno ritjo srati. /Če imaš vsega dovolj, se lahko bahaš ali se vedeš samopašno./

Potegnil je ta kratko. /Uštel se je, povzročil si je škodo./
 Pobral je šila in kopita. /Odšel je in odnesel prav vse svoje stvari./
 Dela z njim kot svinja s praznim mehkom. /Nesramno./
 Od sramote bi se najraje v tla udril. /Vedenje kake osebe je bilo tako negativno, da bi se opazovalec/ka najraje pogreznil v tla, da je ne bi videl./
 Vleči koga v drek. /Spravljati ga v neprijeten položaj./
 Kdor prosi, zlata usta nosi; kadar vrača, hrbet obrača! /Kdor prosi za kako stvar ali zadevo, je poln obljub, ko pa mora to stvar ali denar vrniti, pa se dela neveden./
 Ne ve, kje se ga glava drži! /Tako je zmeden, da je v vseh pogledih neurejen./
 Ne ve, kje se ga rit drži! /Enak pomen kot pri prejšnjem pregovoru./
 A sedi(š) na ušesih? /Ne poslušaj, ko se kdo pogovarja s teboj, posebno takrat, ko ti kaj naroča./
 Prenša (kako stvar) kot mačka mlade. /Nenehno prestavlja stvari./
 Pri njih je bil kuhan in pečen. /Vedno je bil pri njih in razvajali so ga./
 Pokazal sem mu črno na belem. /Dokaz, da je nekaj takšno, kot trdim./
 Sila kola lomi. /V izjemnih razmerah je treba izjemno ukrepati./
 Kdor se zadnji smeje, se najslajše smeje. /Šele ko je uspeh zagotovljen, se ga je mogoče veseliti./
 Tam sedi, kot da bi ga Bog pozabil. /Popolnoma je ravnodušen, nič ga ne zanima./

Dom:

Povsod je lepo, doma pa najlepše.

Ljubezen:

Ljubezen je gluha in slepa.
 Srečna tista, ki ga bo zamudila. /Ker ima fant negativne lastnosti, je za vsako dekle bolje, da se z njim ne zaplete v nobeno razmerje, kaj šele poroči./
 Jima bo svetil(a). /Kdor se vsiljuje dvema zaljubljenca./
 Čez trugo gleda za drugo. /Dobesedno: Čez krsto mrtve žene se vdovec že spogleduje z drugo žensko. Komaj je ovdovel, pa si že išče drugo žensko./

Jeza, sovraštvo:

Ima nekaj za bregom. /Skriva nekaj neprijetnega./
 To je njegovo maslo. /To neprijetnost je on povzročil./
 To je pesek v oči! /To je laž, prevara./
 Dal mu je pod nos. /Nekaj mu je očital./
 On (že) ne bo pometal z mano. /Ne bo počel z mano, kar se mu zljubi./
 Kaj se jajcaš! /Jajcati se = vztrajno se prepirati./
 Išče dlako v jajcu. /Išče negativne malenkosti v vsaki stvari, da se lahko prepira./
 Povedal mu je (bo) nekaj takih, da (so) se mu (bodo) ogrela ušesa. /Nekoga trdo ošteti./
 Molim mu za gliste. /Molim, da bi dobil gliste – torej si iz maščevanja želim, da bi zbolel, ker mi povzroča težave./
 Bo šiba pela! /Grožnja staršev neuhodljivim otrokom./
 Je (bo) ogenj v strehi. /Vse je (bo) narobe, kar je (bo) povzročilo veliko jezo ali razburjenje./

Poberi šila in kopita! /Odidi in odnesi svoje stvari s seboj!/
 Boljša je prva zamera kot zadnja. /Bolje je, da se ljudje že na začetku svojih stikov razidejo zaradi neskladja, kot da se ta stopnjujejo v prihodnosti./

Čim bolj drek mešaš, tem bolj smrdi. /Čim bolj poskušaš kako neprijetnost odpraviti, tem bolj jo povečuješ./

Najraje bi ga utopil v žlici vode. /Zelo ga sovraži./

Boljši je močnik v miru kot meso v prepiru.

Goni ga kot hudič grešno dušo. /Nenehno ga preganja./

Prekleti hudič babji! /Zmerljivka./

Saj je sama strela v njem! /Vzklik začudenja in neodobravanja negativnega ravnanja kake osebe./

Strešnica v njem/njej! /Vzklik začudenja in neodobravanja ob negativnem dejanju ali početju kake osebe; »strešnica« – morda evfemizem ali pomanjševalnica besede strela;

»Prekleta strešnica« je vzdevek osebe v »Baladi o trobenti in oblaku« Cirila Kosmača./

Bo scal kri! /Grožnja./

Bo (že) videl hudiča z njegovo materjo! /Grožnja./

Se ga boji (izogiba) kot hudič križa!

To je klinec od bele miši! /Vzklik, ki je sinonim za občeslovenski »Kurec!«./

Opravljanje:

Kdor molči, devetim odgovarja. /Pojasnila so brez haska./

Serješ v svojo skledo, potem pa iz nje ješ. /Nekdo najprej govori negativno o svojih družinskih članih, predvsem o sozakoncu, potem pa se vrne in živi z njimi./

Se v grobu obrača. /Če kdo izmed pokojnikovih sorodnikov ali njemu bližnjih ljudi počne nekaj, kar je v nasprotju s pokojnikovimi načeli ali dejanji./

Okusi:

Vsake oči imajo svojega malarja. /Vsak ima svoja osebna merila za ocenjevanje sveta./

Pozabljivost:

Če nimaš v glavi, imaš v petah. /Če si kaj pozabil, boš moral – ko se boš tega spomnil, oditi po to stvar tja, kjer je./

Hlapčevanje:

Prinesti komu vse k riti. /Razvajati ga./

Darilo:

Šenkanemu konju se ne gleda na zobe. /Vsako darilo je koristno sprejeti./

Tovarištvo, zavezništvo:

Sta kot rit in srajca. /Vedno tičita skupaj./

Prijatelja spoznaš v stiski.

Vrana vrani ne izkoplje oči. /Somišljeniki, zavezniki si ne škodujejo./

Mi je šel (zelo) na roko (roke). /Zelo mi je pomagal./
 V španoviji še pes crkne. /Družčina ne pomaga svojim članom./
 Ga ima na grbi. /Skrbeti za nekoga, čeprav je to breme./
 Misli, da sva krave skupaj pasla. /Prepričan je, da lahko ravna z mano, kot se mu zljubi. Pogosta je tudi nikalna oblika./
 Kdor posluša, sam od sebe sliši! /Kdor prisluškuje, sliši, kako ga drugi opravljajo./
 Kadar se na drugega zanašaš, v situ vodo prenašaš. /Na drugega se ni dobro zanašati./

Delo:

Je priden kot čebela.
 Imam toliko dela, da se ven ne vidim. /Imam veliko dela./
 Dela ob petkih in svetkih.
 Gara(m) kot črna živina. /Trdo dela(m)./
 Vseh konjev ni mogoče objahati. /Vseh delovnih obveznosti ni mogoče izpolniti, ker jih je preveč./
 Saj ne gori voda! /Ni nujno, da bi morali takoj nekaj narediti ali ukrepati./
 Se vleče, kot ta bolan srat. /Se mu ne ljubi niti premikati, kaj šele kaj delati./
 (Od tega dela) se ne bo pretrgal! /Ima lahko delo, dela lahkotno./
 Kar je sejal, to žanje. /Navadno v pomenu: kar je nekdo storil slabega, se mu povrne v hujši obliki./
 Raje danes malo kakor jutri nič.
 Dosti kokodakanja, pa malo jajc! /Veliko besed, dejanj pa ne./
 To je bob ob steno. /To je zaman, nesmiselno./
 Kar se Janezek nauči, to Janezek zna.

Znanje:

Na to se spozna kot zajec na boben. /O zadevi nima pojma./
 Ne bom ti pameti solil! /Ne bom te poučeval!/
 Pamet je boljša kot žamet. /Znanje je več vredno kot gmotne dobrine./
 To me zanima toliko kot lanski sneg. /Zadeva je zame popolnoma nezanimiva./

Denar, zaslužek, posest:

Je reven kot cerkvena miš.
 Za ta denar se še mačke ne gonijo! /Za tako pičel zaslužek ni vredno delati./
 Kupil je mačka v žaklju. /Stvar, o kateri se ni dovolj seznanil./
 Ni vse zlato, kar se sveti. /Marsikaj ima samo navidezno vrednost./
 Tako je uhrn, da bi še drek izpod sebe požrl. /-uhrn- = skop/
 Za malo denarja – malo muzike. /Nizka cena ne zagotavlja visoke kakovosti./
 Denar bo vrnil on svetem Nikoli. /Ironično: nikoli./
 Zrno na zrno pogača, kamen na kamen palača.
 Najprej štalca, potem kravca. /-štalca- = hlevček, -kravca- = kravica. Najprej si moraš preskrbeti temeljne dobrine, šele potem druge./
 Če nekaj izgubiš, pa ne najdeš, je, kakor da ne bi imel nič.

Prehrana:

Prazen žakelj ne stoji pokonci. /Kdor je lačen, ni za nobeno rabo./

Tako je lačen, da bi mu (lahko) na rit zapiskal. /Popolnoma je izlakoten./

Mi kruli po želodcu. /Zelo sem lačen./

Dušo si je privezal. /Najedel se je./

Kamor gre Čepljan, ne gre Volčan. /Čepljan = prebivalec vasi Čepno, Volčan = prebivalec vasi Volče, obe sta blizu Dolnje Košane. Pomen pregovora, ki ga navadno izgovarjajo ob jedi: Če se kdo naje prve jedi, potem ne more več jesti druge./

Pije kot žolna. /Popiva./

Pijanec se spreobrne, kadar se v jamo zvrne. /Alkoholik preneha piti šele, ko umre./

Imaš trebuh za Boga. /Si pretirano požrešen./

Bolezen:

Me boli *čifit*. /-*Čifit* = podstrešje, tukaj metaforično pomeni glavo./

Bi ga dlje porinil kot pošinil. /Tako je onemogel zaradi bolezni, da ga ni mogoče pošiniti (= pognati) kot konja./

Če ga ne izniči, ga pa spači. /Vpliv bolezni na človeka./

Nesreča:

Po toči zvoniti je prepozno.

Vreme:

Svečan – devet misli en dan. /Februarsko vreme je nestalno./

Bog:

Sveti Duh priteci in naš kruh dobro speci! /Vzklik ob peki./

Človek obrača, Bog obrne. /Posameznik si prizadeva nekaj doseči, toda navadno se zgodi nekaj popolnoma nasprotnega./

*Summary***A Contribution to the Future Comprehensive Anthology of Slovene Proverbs**

In this article the author presents the proverbs and sayings he has collected in his native village, Dolnja Košana near Pivka (formerly Šentpeter na Krasu). With this he wishes to give his contribution to a comprehensive anthology which would encompass and classify according to professional standards Slovene proverbs which have only been partially published. For greater clarity, the author divided the proverbs from Dolnja Košana according to literary motives into several sections. Since the motives of proverbs are often intertwined, it is difficult to neatly delimit them. The author therefore allows the possibility the editors of the future critically revised all-Slovene anthology might classify them in another manner.